

Mieczysław Łozowski

Akademia Rolnicza w Szczecinie

UBEZPIECZENIE UPRAW

Ubezpieczenia w rolnictwie odgrywają ważną rolę zarówno gospodarczą, jak i społeczną, stanowią jeden z głównych instrumentów pozwalających przywrócić produktywność gospodarstwom rolnym, które poniosły straty w wyniku klęsk żywiołowych.

Rozwój ubezpieczeń wiejskich następował wraz z rozwojem całego systemu zabezpieczeń przed skutkami strat losowych. Pierwsze formy ubezpieczeń na wsi były elementem walki z żywiołowymi siłami przyrody i w przeważającej części miały charakter pomocy sąsiedzkiej przy odbudowie budynku po pożarze. W Polsce do 1990 r. cały majątek gospodarstw rolnych (tj. budynki mieszkalne, gospodarcze, mienie ruchome, większość upraw, zwierzęta gospodarskie) był obowiązkowo ubezpieczony w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń i choć ubezpieczenie to traktowano jak narzucony podatek, w przypadku szkody rolnik otrzymywał jednak stosowne odszkodowanie. Ubezpieczenia obowiązkowe miały charakter powszechny, choć nie wynikały ze świadomości i potrzeby ubezpieczenia poniesionych kosztów i nakładów pracy.

Ustawa o działalności ubezpieczeniowej z lipca 1990 r. przesądziła, że obowiązkowemu ubezpieczeniu podlegają tylko budynki w gospodarstwach rolnych oraz odpowiedzialność cywilna rolników z tytułu prowadzenia gospodarstwa rolnego. Natomiast ubezpieczenie mienia ruchomego, upraw, zwierząt gospodarskich oraz ubezpieczenie budynków poza gospodarstwami rolnymi stały się ubezpieczeniami wyłącznie dobrowolnymi.

Zmiana zasad ochrony ubezpieczeniowej z ustawowej na dobrowolną spowodowała znaczny spadek liczby ubezpieczeń rolnych. Rolnicy nie byli przygotowani do sytuacji, w której nagle sami musieli się zatroszczyć o ochronę ubezpieczeniową swojego mienia. Ochroną ubezpieczeniową objętych jest tylko ok. 5% upraw i ok. 10% pogłowia zwierząt. Spora grupa rolników nie wykupuje nawet obowiązkowego ubezpieczenia budynków, szacuje się, że ok. 19% rolników nie realizuje ustawowego obowiązku ubezpieczania się.

Tabela 1. Ubezpieczenia obowiązkowe w PZU w latach 1985-1988 oraz dobrowolne w PZU SA w latach 1977, 1998, 2001.

Wyszczególnienie	Uprawy – w systemie ubezpieczeń obowiązkowych				Uprawy – w systemie ubezpieczeń dobrowolnych		
	1985	1986	1987	1988	1997	1998	2001
Liczba gospodarstw	3 098 734	2 966 294	2 901 896	2 886 046	74 417	61 815	45 289
Liczba wypłaconych odszkodowań	799 358	299 232	489 495	428 418	3 052	5 799	6 182

Źródło: [Rojewski 2002, s. 63].

W społeczności wiejskiej nie wykształcił się nawyk ubezpieczania i tylko znikoma część rolników ubezpiecza swoje plony dobrowolnie. PZU SA pozostaje nadal głównym ubezpieczycielem upraw i na podstawie danych z tego Zakładu można stwierdzić, że liczba ubezpieczających uprawy zmalała w znacznym stopniu. W latach 1985-1988 wypłacono ponad 2 mln odszkodowań za zniszczone plony, a w latach 1991-1995 tylko 18 tys. W kolejnych latach malała liczba zawieranych ubezpieczeń upraw, a tym samym i liczba wypłaconych odszkodowań. Z danych Komisji Nadzoru Ubezpieczeń i Funduszy Emerytalnych wynika, że w latach 2002-2004 zawierano średnio 43,5 tys. umów ubezpieczenia upraw, a liczba wypłat odszkodowań w 2004 r. zmniejszyła się do 3,5 tys.

Dane o poziomie ubezpieczania upraw z ostatnich lat mogą świadczyć o braku świadomości rolników, o braku zapobiegliwości i zdolności przewidywania, choć trudno jest przypuszczać, by zapomnieli oni o skutkach powodzi z lat 1997 i 2001 czy suszy, która nawiedziła Polskę w 2000 r. Wszystkie te katastrofy przyniosły ogromne straty, sięgające w niektórych województwach do 100% zasiewów. Przyczyn braku ubezpieczeń związanych bezpośrednio z produkcją rolną jest wiele, a najważniejsze z nich odnoszą się do sytuacji materialnej rolników związanej z poziomem dochodów ludności rolniczej. Szacuje się, że dochody ludności rolniczej są o ok. 30% niższe od przeciętnych dochodów w kraju. Niekorzystna jest również struktura wielkości gospodarstw, gdzie przeważają gospodarstwa małe do (5 ha).

Zmniejszeniu liczby dobrowolnych ubezpieczeń upraw towarzyszy wzrost składki, co wynika z mechanizmów działania przebiegu ubezpieczenia, a co w konsekwencji prowadzi do pogłębiającej się sprzeczności interesów. Zupełnie innym problemem jest poziom zainteresowania towarzystw ubezpieczeniowych ubezpieczeniami rolnymi, co wymaga nie tylko akceptacji ponoszenia zwiększonego ryzyka i posiadania odpowiedniej kadry znającej się na ubezpieczeniach rolnych, ale i rozbudowanej sieci agentów ubezpieczeniowych oraz wyspecjalizowanych likwidatorów szkód.

Tabela 2. Ubezpieczenia dobrowolne upraw w latach 2002-2004

Wyszczególnienie	2002	2003	Dynamika zmian 2002/2003	2004	Dynamika zmian 2003/2004
Liczba polis (w szt.)	46 364	44 847	96,7%	39 430	87,9%
Składka przypisana brutto (w tys. zł)	21 036,3	19 403,5	92,2%	26 463,70	136,4%
Liczba wypłat (w szt.)	3 695	5 932	160,5%	3 464	58,4%
Odszkodowania wypłacone brutto (w tys. zł)	18 073,3	20 859,4	115,4%	12 430,5	59,6%
Szkodowość prosta	85,9%	107,5%	×	47,0%	×

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu Roczego KNUiFE 2002, 2003, 2004.

W rolnictwie dominują szkody mające charakter klęsk żywiołowych, jak huragany, powodzie, gradobicia czy pożary, powodujące poważne straty przede wszystkim w uprawach. Dobrowolne ubezpieczenia rolne obejmują ochroną ubezpieczeniową zdarzenia i wypadki, jakie mogą dotknąć gospodarstwo rolne. Pozwalają na kompleksowe ubezpieczenie w gospodarstwach rolnych zarówno budynków, mienia, jak i inwentarza oraz upraw. Corocznie w wyniku pożarów, huraganów i powodzi w tysiącach polskich gospodarstw rolnych mają miejsce szkody, które nie tylko niweczą pracę i nakłady całego sezonu, ale niszczą często dorobek całego życia. Ubezpieczenia rolne oferowane przez firmy ubezpieczeniowe pozwalają na odtworzenie strat materialnych, na jakie narażeni są rolnicy i ich majątek. Plony roślin uprawnych są również coraz częściej przedmiotem kontraktacji, a środki do ich produkcji są w większości przypadków kredytowane. Dlatego tak istotne jest ubezpieczanie upraw przed niepożądanymi skutkami zdarzeń losowych. Ubezpieczyć uprawy w systemie ubezpieczeń dobrowolnych może każdy rolnik będący osobą fizyczną lub prawną. Ubezpieczającym może być: właściciel gospodarstwa indywidualnego, jednostka kontraktująca produkcję roślinną czy też zarząd gminy, organizacja rolnicza lub inny organ przedstawicielski działający w imieniu określonej grupy rolników zawierający ubezpieczenie zwane ubezpieczeniem zbiorowym upraw.

Przedmiotem ubezpieczenia mogą być rośliny uprawne lub ich plony, z tym że plony roślin wieloletnich ubezpiecza się tylko w latach ich plonowania, a drzewka i krzewy owocowe w szkółkach – w następnym roku po okulizacji. Ubezpieczyć można: każdą roślinę uprawną lub jej plon od skutków gradobicia i powodzi; rośliny uprawne jednoroczne wysiewane lub wysadzone do gruntu na wiosnę – od skutków przymrozków wiosennych; rośliny uprawne ozime, wieloletnie i trwałe lub ich plony – od ujemnych skutków przezimowania, łącznie ze skutkami przymrozków wiosennych; plony chmielu oraz słomę lnu i konopi w czasie rośnięcia – od skutków huraganu; plony tytoniu, ziół i chmielu w procesie technologicznego suszenia, a plony zbóż i roślin oleistych w okresie dojrzałości i sprzętu – od skutków ognia;

trawy łąk i pastwisk o wysokiej i średniej wartości pastewnej, zaliczone zgodnie z normą branżową dla siana do klas I – IV – od skutków powodzi. Do tej pory produkcja roślinna i zwierzęca w gospodarstwach rolnych jest objęta dobrowolnym ubezpieczeniem oferowanym przez niektóre zakłady ubezpieczeń na zasadach komercyjnych. Wobec trudności finansowych dużej liczby gospodarstw rolnych rolnicy w bardzo ograniczonym zakresie zawierali umowy ubezpieczenia upraw i zwierząt gospodarskich.

7 lipca 2005 r. Sejm uchwalił ustawę o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, która stwarza podstawę prawną do stosowania dopłat ze środków budżetu państwa do składek z tytułu zawieranych przez producentów rolnych z zakładami ubezpieczeń umów ubezpieczenia od ryzyka wystąpienia nieprzewidzianych zdarzeń losowych powodujących straty w produkcji roślinnej i zwierzęcej¹. Ze środków budżetu państwa są udzielane dopłaty do składek z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia: upraw zbóż, kukurydzy, rzepaku, rzepiku, ziemniaków lub buraków cukrowych, od zasiewu lub wysadzenia do ich zbioru, od ryzyka wystąpienia szkód spowodowanych przez ogień, huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, piorun, eksplozję, obsunięcie się ziemi, lawinę, suszę oraz ujemne skutki przezimowania lub przymrozków wiosennych – razem 12 rodzajów ryzyka; ubezpieczenia mają być zawierane łącznie od wszystkich wymienionych wyżej rodzajów ryzyka. Odpowiedzialność zakładu ubezpieczeń z tytułu zawartych umów ubezpieczenia obejmuje okres od zasiewu lub wysadzenia do zbioru. Zgodnie z art. 5 ustawy dopłaty wynoszą do 40%, ale nie mniej niż 30% składki z tytułu ubezpieczenia upraw, o ile stawki taryfowe ubezpieczenia upraw nie przekraczają 3,5% sumy ubezpieczenia.

Rada Ministrów określa corocznie wysokość dopłat na rok następny, mając na względzie powierzchnię upraw i liczbę zwierząt przewidzianą do objęcia ubezpieczeniem przez zakłady ubezpieczeń w następnym roku, a także założenia do ustawy budżetowej.

Dopłaty są udzielane pod warunkiem zapewnienia przez zakład ubezpieczeń ochrony finansowej na poziomie nie niższym niż 80% sumy ubezpieczenia. Dopłaty do składek ubezpieczeniowych będą przekazywane zakładom ubezpieczeń na podstawie umów zawieranych z tymi zakładami przez ministra właściwego do spraw rolnictwa. W terminie przewidzianym w ustawie oferty z warunkami ubezpieczenia upraw zgodnymi z wymogami ustawy złożyły: PZU SA, Towarzystwo Ubezpieczeń Wzajemnych w Warszawie, Concordia TUW w Poznaniu oraz TUiR Warta. Ustawa o dopłatach weszła w życie we wrześniu 2005 r., jednakże ze względu na to, że dopłaty do ubezpieczeń rolnych są formą pomocy publicznej, ich stosowanie wymaga zgody Komisji Europejskiej. Zgodnie z wytycznymi Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnictwa (2000/C28/02) pomoc dla gospodarstw rolnych polegająca na dofinansowaniu składek ubezpieczeniowych uznawana jest za dopuszczal-

¹ DzU 2005 nr 150, poz. 1249.

na i to nie tylko w przypadku klęsk żywiołowych, ale także w przypadkach zdarzeń losowych, które mają znaczny wpływ na rozmiar szkody. Uruchomienie systemu dopłat do składek z tytułu ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich nie może nastąpić przed dniem uzyskania pozwolenia z Komisji Europejskiej na stosowanie tej pomocy publicznej w rolnictwie. Zgodnie z założeniami Ministerstwa Rolnictwa, począwszy od 1 stycznia 2006 r. możliwe było uruchomienie systemu dopłat po podpisaniu umów z zakładami ubezpieczeń. W budżecie na 2006 r. zarezerwowano na ten cel środki w wysokości 55 mln złotych. Tak sformułowany zakres ochrony połączony z systemem dopłat ma w założeniu zwiększyć zainteresowanie rolników ubezpieczaniem się od skutków niekorzystnych zdarzeń losowych, a wymieniony w ustawie katalog upraw objętych systemem dopłat może być rozszerzony, o ile znajdują się w dyspozycji ministra rolnictwa środki na dopłaty do ubezpieczeń. Ustawa o dopłatach do ubezpieczeń rolnych nie jest doskonała, wymaga poprawek polegających m.in. na wprowadzeniu zasady rozdzielnosci ryzyka, zmianie zasad ustalania stawki taryfowej, ujednoliceniu zasad obsługi przez ubezpieczycieli (np. katalogi cen), wprowadzeniu udziału budżetu państwa w odszkodowaniach. Istotnym problemem dla zakładów ubezpieczeń jest obejmowanie ochroną ubezpieczeniową ryzyka suszy², gdyż żaden z reasekuratorów nie wyraża zgody na uczestniczenie w jego ochronie.

Proponowane zmiany przepisów regulujących ubezpieczenie upraw mają na celu, oprócz poprawy wyników finansowych tego ubezpieczenia, uatrakcyjnienie oferty i dostosowanie jej do potrzeb rynku. Zaproponowane zmiany w obsłudze ubezpieczenia upraw powinny wpłynąć na rozwój tego ubezpieczenia poprzez większe wykorzystanie pola ubezpieczeniowego oraz zagospodarowanie nisz rynkowych.

Literatura

- Dmochowski J., *Ubezpieczenia majątkowe w rolnictwie*, PWE, Warszawa 1989.
- Kowalski J., *Konieczność czy mrzonka*, „Gazeta Ubezpieczeniowa” 2005 nr 8.
- Raporty roczne Komisji Nadzoru i Funduszy Emerytalnych, www.knuife.gov.pl.
- Rojewski K., *Stan ubezpieczeń rolnych w Polsce na przykładzie PZU SA oraz perspektywy ich rozwoju*, [w:] *Ubezpieczenia gospodarcze*, „Wies i Rolnictwo”, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2002.
- Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o dopłatach do ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich, DzU 2005 nr 150, poz. 1249.
- Wojciechowska-Lipka E., *Ubezpieczenie od żywiołów*, [w:] *Problemy i kierunki unormowań rozwoju rynku ubezpieczeniowego w Polsce*, Druk z materiałów złożonych przez autorów, bez redakcji merytorycznej, Wydawnictwo Kreska, Bydgoszcz 2003.

² Zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt 10 ustawy, określona w ustawie definicja suszy dotyczy suszy atmosferycznej, obejmuje ona szkody powstałe wskutek utrzymywania się przez okres, co najmniej 2 kolejnych miesięcy niedoboru opadów w stosunku do sum średnich wieloletnich, stanowiącego mniej niż 50 % normy ustalonej przez Instytut Meteorologii i Gospodarki Wodnej.

INSURANCE OF CULTIVATION

Summary

Change of rules of insurance's protection from legal to voluntary caused considerable fall of number of agricultural insurances. After 1990 a great number of farmer's resignations were observed from the insurances, which became voluntary. Farmers were not prepared to a situation in which they had suddenly to take care of insurance protection on their own. Insurance protection comprises only about 5% of cultivation and about 10% of stock of animals. 7th July of 2005 the parliament enacted law about extra charges to insurances of agricultural tillages and farm animals, which creates legal basis for applying extra charges from budget resources to premium paid by farmers within insurance from risk of unforeseen events of loss in animal and vegetable production. The basic purpose of the act is a natural drop of costs of cultivation but through extra charges for policies there is a real chance to limitate various kinds of help. This system has to replace hitherto applied help of government for farmers in case of natural disasters. In the last years extra charges to natural disasters credit and tax reductions from the budget amounted on average to 280 million Polish zlotys per year. It has been estimated that about 15% of farm workers will use that new solution.